

PRIMJEDBE KRAJIŠKIH VLASTI NA POPISE ŠTETA PROUZROKOVANIH U PREKOKUPSKOM DIJELU POSJEDA ZAGREBAČKE BISKUPIJE U RAZDOBLJU OD 1784. DO 1793. KAD JE BIO INKORPORIRAN U BANSKU KRAJINU

Ivan Jurišić

Krajiškim zakonom iz 1754. (Militar Graenitz Rechten-Krajiška prava) načelno je zabranjen provincijalni posjed u Vojnoj krajini. Budući da ta-
mošnji feudalni posjedi nisu podlijegali vojnoj jurisdikciji, dolazilo je zbog
toga često do nesporazuma i prepirki između krajiških vlasti i vlasnika tih
posjeda, odnosno krajišnika i u Krajini naseljenih provincijalista. Stoga se
pokazala potreba za razgraničenjem Krajine i Provincijala, pripajanjem tih
zemljišta Krajini, uz otštetu njihovim vlasnicima.

Među ostalim posjedima ekskorporiranim u Banskoj Krajini u razdob-
lju od 1770. do 1784. bila su i prekokupska dobra Zagrebačke biskupije (Po-
kupsko, Hrastovica, Topusko i druga), koja su izuzeta iz sastava Biskupije
1784. i ponovno vraćena 1793. Naime, zbog osmogodišnjeg spora koji je nas-
tao oko ekvivalenta dobijenog u Banatu za posjed Pokupsko između biskupa
Vrhovca i ugarskih dvorskih i provincijalnih institucija, vladar (car Franjo
I) odlučio je da biskupu vrati 1784. izvlaštena dobra i uzme ekvivalent u Ba-
natu. Predaja dobara bila je određena za 1. ožujka 1793.

Određena je reekskorporaciona komisija, koja je oformila potkomisiju
za ponovno utvrđivanje i obilježavanje granica Banske krajine i Provincijalu
vraćenih biskupskih dobara.

Drugog studenog 1793. poslao je biskup Vrhovec komisiji dva dopisa sa
specifikacijama šteta prouzrokovanih u razdoblju od 1784. do 1793. na na-
vedenim ekskorporiranim biskupskim, odnosno feudalnim dobrima. Ko-
misija je 5. prosinca iste godine obadva popisa poslala na uvid Banskoj
generalkomandi, da i krajiške vlasti iznesu svoje mišljenje i eventualne pri-
mjedbe.

Banska generalkomanda je očito vrlo pomno analizirala obadva bisku-
pova dopisa, budući da je odgovor, i to vrlo opširan stigao tek deset mje-
seci kasnije. U Arhivu Hrvatske u Zagrebu, među spisima fonda Kraljevin-
ske i druge komisije, uz ostale spise o ekskorporaciji i reekskorporaciji
prekokupskih dobara Zagrebačke biskupije (Excorp, bonorum Transcola-
pianum Episc. et Prioratus, svežanj XLIX. 1 i 2, 1787—1801), nalazi se i spo-
menuti opsežni odgovor krajiških vlasti, na čak 105 strana (svežanj XLIX,

2, 1795, 62) Iako je nedatiran (i nepaginiran), prema nekim drugim spisima iz tog svežnja (Zapisnici sjednica reekskorporacione komisije, o kojima sam pisao na drugom mjestu: Rad kraljevske inkorporacione (reekskorporacione) komisije 1793—1795 povodom ponovnog pripajanja provincijalu dobara Zagrebačke biskupije, izuzetih i predanih Banskoj krajini 1784, rukopis, predan kao prilog za Zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa »Vojne krajine na tlu Jugoslavije 1699—1881) nastao je tokom 1794. Izradila ga je vjerojatno neka grupa stručnjaka iz Banske krajine (što se može pretpostaviti na temelju njegove opsežnosti) po naredbi Banske generalkomande i 26. listopada iste godine poslala reekskorporacionoj komisiji. U naslovu stoji: Visokoj Banskoj generalkomandi. Izvještaj. Tekst je pisan goticom, na njemačkom jeziku.

U prvom dijelu Izvještaja sažimaju se štete koje biskup navodi, u pet skupina, uz primjedbe na formulacije zahtjeva iznesenih u svakoj od tih skupina (Prije toga u kratkom uvodu kaže se da je Izvještaj nastao »povodom visoke naredbe od 15. prošlog« no ne navodi se kojeg mjeseca).

Na prvi zahtjev, da biskupova, kao i dobra feudalaca, trebaju biti vraćena u jednakom fizičkom stanju, kvaliteti i količini u kojem su 1778. komisijski popisana i 1784. predana Banskoj krajini, stavlja se primjedba da, budući je biskup i njegovi predijalci mogao po volji, bez ikakvih ograničenja koristiti dobra koja su mu doznačena u Banatu kao ekvivalent i dobijati kamate od procjenjene vrijednosti njihovih dobara, to je isto tako i Banska krajina za vrijeme 9-godišnjeg posjedovanja njegovih imanja, koja su joj predana sa svim vlastelinskim i sudskim pravima, imala pravo iz njih izvlačiti sve one koristi koje od imanja dobija svaki vlastelin, prema zahtjevima vremena i okolnostima.

U vezi drugog zahtjeva da i kurijalne i alodijalne zgrade (one u slobodnom vlasništvu) feudalaca, pa čak i njihovih podložnika treba vratiti u istom stanju, broju i izgledu u kakvima su pronađene 1778. kod popisa i 1784. pri ustupanju Banskoj krajini, a ako je u međuvremenu došlo do kakvih promjena, ili se upotrebom nešto istrošilo, ili zbog starosti postalo ruševno, ili se srušilo, ili je bilo zapušteno i zbog toga propalo, za sve to, kad se krajiškim vlastima budu priznavale štete, treba i dotičnim posjednicima biti dodjeljena naknada, stavljena je primjedba, da je najveći dio feudalaca i podložnika ostalo i dalje živjeti u svojim kućama, popisanim i procjenjenim 1778. tj. da su ih neprestano nastanjivali i koristili sve do 1793. Oštećenja na njima, kao i njihova zapuštenost, koju su u vremenu od 15. godina prouzrokovali sami njihovi stanovnici-vlasnici, ne mogu se nikako pripisati krajiškim vlastima, koje nisu bile obavezne održavati kuće feudalaca, budući da su oni ne samo dobili realni ekvivalent u Banatu, nego i od države kamate od procjenjene vrijednosti njihovih kurija i gospodarskih zgrada i na taj način cijelih 9 godina besplatno nastanjivali i koristili te zgrade. Osim toga, kao što je svakom posjedniku dozvoljeno da svoje zgrade uveća, smanji, premjesti na drugo mjesto, da bi poslužile njegovim namjerama, ili da ih kao nepotrebne proda, tako su i krajiške vlasti imale pravo, kao pravni posjednik i vlasnik tih zgrada, da njima neograničeno raspoložu.

Pod treće biskup zahtjeva da se sva vlastelinska i podložnička zemlja preda u istom stanju i plodnosti u kojoj je nađena 1784. Ako je slabije obrađena ili zapuštena smatra da bi do potpunog oporavka trebalo novčano biti nadoknađen umanjeni prihod s takve zemlje dakako od strane krajiš-

kih vlasti. Biskupu se odgovara kako je i njemu poznato da se krajiške vlasti ondje nisu bavile nikakvim oblicima zemljišne privrede, stoga se njima niti ne mogu pripisati zapuštenost i nebriga za zemljišta zatečena u takvom stanju, ali su se brinule da se pod njihovom vlašću ne zapuste zemljišta tadašnjih uživalaca, kako se ne bi umanjila ili izgubila zemljišna taksa koja je sa tih zemljišta plaćana krajiškoj blagajni, već, što je više moguće povećala, isto tako kao što se i sva druga vlastelinstva običavaju brinuti da njihovi vinogradi i oranice ne leže neobrađeni, kako njihovi urbarijalni prihodi, gornica i desetina ne bi uzmanjkali. Na dalje se napominje da se može dogoditi da i uz svu pažnju i brižljivost neka polja i vinogradi ili čak cijela selišta budu ili loše obrađena ili potpuno zapuštena, pa čak i napuštena, do čega je i došlo u turskom ratu 1787—1791, budući da su nastupile nerodne godine, a u isto vrijeme je uzela maha i velika smrtnost.

Uz četvrti zahtjev, da biskupu i ostalim posjednicima i šume trebaju biti vraćene u istom stanju u kakvom su popisane i bile predane Banskoj krajini, kao i tvrdnju da su sva stabla čiji su panjevi vidljivi, posječena i na razne načine korištena za vrijeme dok su te šume bile u posjedu Krajine, stavljena je primjedba da je biskup trebao spomenuti i to, kako su te šume od popisa dobara 1778. do 1784. bile i dalje pod biskupovom vlašću, te da su 1784. predane Banskoj krajini uz znatne štete, kako je to i komisijски konstatirano u spisima iz 1784. Iz toga slijedi, da sva oborena stabla navedena u biskupovom oštjetnom zahtijevu nisu posječena za vrijeme krajiške uprave šumama. Osim toga, na osnovu panjeva ne može se pouzdano tvrditi prije koliko godina su stabla posječena, stoga njihov broj ne može služiti kao pouzdan dokaz da su sva ta debela posječena samo za vrijeme krajiške uprave.

Najopširnija primjedba sa mnogo podataka zanimljivih ne samo povješničarima, odnosi se na peti biskupov zahtjev, u kojem se govori o procjeni novčane vrijednosti posječenih stabala i tarifi po kojoj bi se tražila naknada za određene kategorije stabala, zatim o štetama na zgradama, nekretninama i zemlji uslijed loše obrade tla. Prema osiguravajućoj ispravi, sastavljenoj u Zagrebu 15. travnja 1784. vrijednost kapitala na biskupovim dobrima Hrastovica, Topusko i Pokupsko (uključujući i predij Viduševac), iznosila je 229157 forinti i 31 krajcar, dok su štete na njima, prema biskupu iznosile 248555 f 12 2/6 kr, dakle premašile su vrijednost vlastelinstva za 19397 f 41 2/6 kr. Ovo se smatra nemogućim, budući da se niti jednom predmetu ne može nanijeti veća šteta od njegove cjelokupne vrijednosti. Do ovako neshvatljive preuveličane visine šteta moglo se, prema Izvještaju, doći samo upotrebom krivih mjerila za njihovo utvrđivanje.

Kad se radi o šumama, broj i izgled panjeva ne mogu biti pouzdani pokazatelji vremena sječe i kvalitete oborenih stabala, pogotovo kad se radi o dužem vremenskom periodu, jer se iz samih panjeva pored ostalog ne može sa sigurnošću prosuditi niti da li su porušena stabla bila zdrava ili manjkava. Stoga se moglo posve vjerojatno dogoditi da su procjenitelji šumskih šteta mnoge panjeve stabala posječenih još 1872, 1873. i početkom 1874. dok su se šume nalazile još u biskupskom posjedu, krivo ocijenili i njihovo rušenje vremenski smjestiti u razdoblje nakon 1. svibnj 1784. kad su te šume stvarno došle u posjed Banske krajine. Na dalje navodi se kako do šteta na šumama dolazi i zbog oluja, zatim uslijed prevelike količine snijega na stablima, te udara munja. Do svih tih šteta prouzrokovanih elementar-

nim nepogodama došlo bi i da su u spomenuto vrijeme (1784—1793) ove šume bile u biskupovim a ne krajiškom posjedu. Ne isključuje se mogućnost da su navedenih godina mnoga stabla krišom, bez dozvole, posjekli i odvezli biskupovi podložnici, među ostalima i stočari, koji su često znali, dok su čuvali stoku, spaliti i lijepa, zdrava stabla, što je svojstveno, kako se navodi, osobito Hrvatima. Ističe se kako je ovakvih šteta u posljednjih 9 godina bilo po šumama daleko manje nego prije, budući da su krajiške vlasti bolje nadzirale šume, a uhvaćeni uništavaoci šuma kažnjavani su oštrim kaznama, što se za biskupovog posjedovanja tih šuma dešavalo svakako u manjoj mjeri, budući da su pri njihovom preuzimanju 1784. u njima pronađene velike štete, počinjene većim dijelom od 1778. do 1784. dakle u razdoblju kad su već bile komisijски popisane.

Do smanjenja količine šuma dolazilo je, osim zbog neizbježnih šteta, i uslijed njihove normalne upotrebe. Vojska je koristila šume kao i svaki drugi vlastelin, na način i u količinama koje su zahtjevale potrebe i situacija, bilo za građu (za zgrade, mostove, obrambene objekte) ili za ogrijevno drvo. Kao primjer takvog korištenja drveta navodi se modernizacija glavne i trgovačke ceste od Petrinje preko Gline prema tadašnjoj Slunjskoj regimenti odnosno Karlovcu, provedena u vrijeme kad je biskupov posjed kojim ona prolazi bio pod krajiškom upravom, pri čemu je za uređenje ove, po tadašnjim shvaćanjima široke i čvrste ceste, prvenstveno za izradu mnogih mostova, upotrebljeno upravo drvo iz tih šuma.

Za cijelo vrijeme trajanja Turskog rata (1787—1791), vojna pekara u Petrinji i Glini nalazila se na mjestima koja su najbliže ležala bivšim biskupovim šumama, koje se zbog sječe ogrijevnog drveta, kao i onog za obrambene potrebe regimenti, tada bile jače iscrpljene nego inače u mirnodopskim uvjetima, u kojima bi upravo te šume, od svih krajiških šuma bile najzaštićenije od nekontroliranog i prekomjernog sječenja, budući da su najbliže ležale štabovima regimenti u Petrinji i Glini i nadzor nad njima bio bi najstroži. U Izvještaju se konstatira da zbog neuobičajeno povećane potrošnje drveta uzrokovane ratnim uvjetima, nikakvu krivicu ne snose krajiške vlasti, budući da bi potrošnja bila jednaka da su šume u to vrijeme pripadale biskupiji.

Konačno i biskupovi podložnici imali su prije ekskorporacije pravo da potrebno građevinsko i ogrijevno drvo nabavljaju iz tih vlastelinskih šuma, ali su iz njih zadovoljavali svoje potrebe i nakon militarizacije ovih šuma. Da bi se pokazalo koliko je za 9 godina krajiške uprave potrošeno ogrijevnog drveta navodi se kako se u Hrvatskoj općenito smatra da svaka kuća tjedno troši jedna kola takvog drveta, a na cijelom ovom biskupovom posjedu bilo je 940 podložnika, te 48 kuća feudalaca i predijalista koji su za svih 9 godina neprekidno živjeli u svojim kućama. Za vrijeme biskupove vlasti potrošnja je morala biti još i veća, budući da je stanovita količina drveta trošena i na kolce za ograde, te za pleter, razne drvene posude i gospodarski alat, dok su krajiške vlasti nastojale da se što više smanji broj ograda vinograda, pašnjaka i livada, a poljoprivredom se uopće nisu bavile. U Izvještaju se spominje i veliko krčenje šuma počinjeno od vremena popisa 1778. sve do predaje biskupskih dobara 1. svibnja 1784. Tada je posječena ogromna količina drveta, koje je biskupija djelomično prodala, a djelomično dala odvesti na njene druge posjede u provincijalu (Gorica). Procjenjuje se da je količina tada oborenih stabala bila barem jednaka, ako ne i veća od

one koju je u istim šumama posjekla krajiška vojska za vrijeme spomenutog Turskog rata.

Nadalje govori se o štetama na zgradama; vlastelinskim, podložničkim, predijalnim, te zgradama njihovih podložnika, koje prema biskupovom iskazu šteta također djelomično nadilaze njihovu 1778. procijenjenu vrijednost, koju one već 1784. prilikom predaje vjerojatno više ne bi imale, da su tada ponovno procjenjivane, budući da su šestogodišnjom upotrebom postale lošije. Feudalci koji su od 1784. do reekskorporacije ostali u svojim kućama (čiji je popis trebao biti priložen ovom izvještaju, ali ga nisam našao), morati će, prema mišljenju krajiških vlasti, sami snositi krivicu, ako su zanemarili održavanje kuća koje su sami nastavali. Krajiške vlasti nisu bile obavezne održavati ih i poduzimati na njima popravke, budući da njihovi vlasnici nisu plaćali najamninu za stanovanje u tim kućama, već im je naprotiv komorska blagajna neprekidno isplaćivala kamate od njihove procjenjene vrijednosti. Ako su pak krajiške vlasti činile kakve izmjene na onim zgradama čiji su vlasnici otišli, kako bi one mogle poslužiti oficirima i drugim osobama za stanove, ili su one gospodarske zgrade koje bi se pokazale nepotrebnim za vojne svrhe srušile, premjestile na drugo mjesto, ili kao nepotrebne prodale (a malo je bilo takvih objekata koji nisu poslužili krajiškim vlastima baš za nikakvu svrhu), te izmjene i popravci učinjeni na spomenutim biskupovim i predijalnim zgradama ne mogu se nikako uzeti kao dokaz zapuštanja tih zgrada. Stoga, budući da samo na tome utemeljene, štete navedene u biskupovom popisu pod slovom A nisu mogle biti procjenjene tako neosnovano visoko.

Što se tiče zgrada predijalista, koje su oni nastanjivali i nakon inkorporacije, ostavši u njima sve do reekskorporacije, 1793. ako su i one u lošijem stanju i manje vrednosti nego su bile 1778. za to su krivi jedino sami vlasnici, jer je moguće da su, kako se to navodi u Izvještaju, vjerujući da će ih ot seljenjem uskoro napustiti, kao njima strane i nepotrebne, zapustili, a sada štete nastoje prenjeti na krajiške vlasti. I oni su dobijali kamate od procjenjene vrijednosti njihovih kuća, a ostali su u njima i dalje živjeti, bez da su krajiškoj blagajni plaćali najamninu za stan.

Podložnici predijalista su kao krajišnici bili obavezni održavati svoje kuće i gospodarske zgrade, kao i svi drugi krajišnici, budući da im je Banska generalkomada (u dokumentu stoji Millitar Commando — vojna komanda) sve vrijeme doznavačavala potrebno građevno drvo, od kojeg su mnogi i nakon reinkorporacije podigli nove kuće. Ako su potom mnoge njihove zgrade prokišnjavale, te ako su njihovi stanovnici spalili voćke i ograde, za to je kriva njihova lijenost i oholost.

Budući da se krajiške vlasti nisu bavile privredom i da stoga nisu trebale održavati ograde mnoge takve oko dvorišta staja, livada, oranica i vinograda, za vrijeme krajiške uprave propale su, kao njima nepotrebne, što je također iskorišteno za uvećanje ionako pretjerano visoko odmjerenih biskupovih otštetnih zahtjeva. Do nastanka ovog Izvještaja propale su (zbog utjecaja atmosferilija) i one ograde oko zgrada, oranica, livada ili vinograda koje su prilikom reekskorporacije tadašnji uživaoci ostavili u lošem stanju, za što također odgovornost ne mogu snositi krajiške vlasti, koje ionako smatraju da bi radi većeg čuvanja šuma i šiblja ograđivanje trebalo svesti na što manju mjeru, stoga je nepravедno po njima, tražiti otštetu za ograde

koje su na taj nači propale i time državnoj blagajni natovariti još veći bonifikacijski teret.

Nadalje govori se o štetama na nekretninama i dobrima koja se ne mogu naslijediti, od kojih se naročito spominju one na vinogradima, koje se prema mišljenju krajiških vlasti također ne mogu pripisati njima, jer se krajiške vlasti nisu bavile ekonomijom, dakle nisu vinograde koristile za sebe. Stoga ove štete treba pripisati onima koji su te vinograde obrađivali i koristili. No bilo je i takvih šteta koje se nisu mogle spriječiti kao što su: smrzavanje čokota, slab urod zbog tuče i otplovljavanja (odnošenja čokota poplavom), te zbog zaderotina tla uzrokovanih silnim prolomima oblaka.

Konačno daju se i primjedbe i na biskupove zahtjeve u vezi zapuštanja obrađivanja tla. Naime, niti provincijalne zemljišne vlasti nisu to mogle uvijek spriječiti kod njihovih podložnika, stoga nije nikakvo čudo što mnogi vlasnici i za vrijeme krajiške uprave zemlju radije nisu obrađivali, samo da ne bi morali plaćati zemljišnu taksu. Takva zapuštena zemlja je, da ne bi ležala neiskorištena, ako je to bilo moguće, davana drugima na korištenje. No za vrijeme Turskog rata korisnici nisu imali vremena obrađivati danu im zemlju, te su na njoj prouzrokovane štete.

U zaključku ovog dijela Izvještaja konstatira se kako je kroz navedenih pet skupina odgovara pokazano da se krajiškim vlastima ne može dokazati niti pripisati niti jedan od vrlo preuveličanih biskupovih opisa šteta i zahtjeva za otštetom, a da bi se ušlo u detalje i поблиže rasvijetlio jedan po jedan od tih otštetnih zahtjeva, iznositi će se redom po slovima i brojevima, prema navedenim biskupovim spisima.

U ovom dijelu rada izložit ćemo tek nekoliko pojedinačnih biskupovih navoda šteta odnosno objašnjenja datih u Izvještaju i to uglavnom onih koji najočitije izražavaju naprije iznesene stavove krajiških vlasti o tim štetama, ili su između 284 otštetna zahtjeva odabrani zbog nekog zanimljivog podatka kojeg saopćavaju.

Pod slovom A daje se 25 objašnjenja uz biskupove navode šteta na posjedu Pokupsko. Tako se pod brojem 13 traži za neke grede otštetna od 100 f. Odgovara se kako su bile potpuno trule, budući da nisu bile pokrivene i da su stoga, zbog loše kvalitete, bile potpuno neprikladne za upotrebu. Konstatira se kako je ovo vrlo karakterističan primjer da se i tamo gdje nema niti krajcara vrijednosti traži otštetna, u ovom slučaju procjenjena na čak 100 f.

Slijedeći biskupov posjed, pod slovom B je Hrastovica, sa 68 otštetnih zahtjeva (26—94). Pod brojem 1 (odnosno ukupno 26) povodom šteta na krovu jedne staje, daje se od strane krajiških vlasti slijedeće objašnjenje: Podložnicima koji su nakon inkorporacije ostali živjeti u Provincijalu, stavljeno je na volju da zgrade koje su posjedovali, sada na krajiškom teritoriju, a krajiške vlasti njihova zemljišta i objekte na njima nisu koristile, prevezu u Provincijal. Nakon što su im te zgrade predane, nisu više potpadale pod krajišku jurisdikciju, te krajiške vlasti stoga nisu više bile dužne brinuti se o njihovom održavanju. Stoga se za zapuštenost ovih zgrada ne mogu kriviti krajiške vlasti, već samo njihovi vlasnici, od kojih je jedan bio i predsjednik dotične staje. Otštetni zahtjev pod brojem 19 (odnosno ukupno 44) odnosi se na 27 posječenih voćaka šljiva, za koje se u Izvještaju tvrdi da su ih posjekli Romi, koji su se na ovaj posjed doskitali iz provincijala. U odgovoru

na oštetne zahtjeve pod brojevima 42—57 (68—83) ističe se nelogičnost da je vrijednost svih zgrada uključujući i njihove ograde bila 1778. procijenjena na samo 1244 f 10. Okr. a da biskup za njih traži oštetu od 1420 f. dakle za 175 f. 50 kr. veću od njihove vrijednosti.

Pod slovom C navedeno je 6 šteta na posjedu Topusko (95—100). U trećem (97) oštetnom zahtjevu spominje se kako je Krajini predana prostrana stražarnica, u koju se moglo smjestiti 300 ljudi, sa kružnim hodnikom unutar nje. Budući da je premještena, troškovi podizanja nove, na prijašnjoj lokaciji, procijenjeni su na čak 500 f. U odgovoru se kaže da je stražarnica procijenjena pretjerano visoko; slična kordonskom čardaku bila je potpuno trošna i podbočena i stoga vrijedila svega 20 f. U odgovoru na peti (99) oštetni zahtjev u vezi jedne alodijalne kuće, te okolnih gospodarskih zgrada navodi se kako si je biskup doista dao puno truda da državnoj blagajni u svim dijelovima spomenutog spisa, natovari što veći teret šteta i njihove nadoknade; naime sve su ove zgrade 1778. bile procijenjene na samo 733 f, dok je sada zatražena ošteta od čak 1730 f.

Na predij Viduševac, pod oznakom CC odnosi se slijedećih 20 zahtjeva (101—121). Oni od broja 13 do 16 (113—116) bave se nekim štetama prouzrokovanim neobrađivanjem vrtova u kojima su se voćke i loza osušili uslijed nedovoljne njege i budući da nisu davali plodove, posječeni su kao ogrijevno drvo. U objašnjenju krajiških vlasti se kaže da je u Viduševcu za vrijeme Turskog rata (1787—1791) bila bolnica i da tada nije bilo vremena i uvjeta za obrađivanje mnogih tamošnjih vrtova. Stoga se na ove štete mora gledati kao na neminovnost koju je rat donio sa sobom i u mnoga druga mjesta i ne može ih se pripisati krajiškoj upravi, budući da bi se one dogodile i pod biskupovom jurisdikcijom. Kod štete navedene pod brojem 19 (119) ponovno visina oštete koju za neke kuće i gospodarske zgrade zahtjeva biskup, prelazi njihovu ukupnu vrijednost, procijenjenu 1778. No, ovdje se iznosi još jedan dodatni podatak, koji, ako je točan (a njegovu vjerodostojnost nisam mogao provjeriti), biskupov oštetni zahtjev u ovom slučaju čini potpuno neosnovanim; naime sve spomenute zgrade uključujući i gospodarske procijenjene su 1778. na samo 1363 f, oštetni zahtjev za stambene zgrade, bez gospodarskih iznosi već 1296 f, dok su krajiške vlasti uložile u popravak samo gospodarskih zgrada čak 1387 f 45 kr. dakle više od ukupne vrijednosti svih objekata.

Slijede objašnjenja uz navode šteta na 42 predija (163 oštetna zahtjeva, od broja 121 do 284). Vrlo zanimljivo objašnjenje daje se u vezi štete na prediju Bišćanovo. Pod brojem 124 stoji da je na vlastelinskom zemljištu (Herrschaftsgrund) Grge Lukinića bila sagrađena kurija od čvrstog drveta, kuhinja, 4 štaglja, jedna staja, te dvije kolibe, za perad i stoku i da su svi ti objekti prilikom ekskorporacije Banskoj krajini (u originalu stoji Millitare) predani u dobrom stanju, ali je nakon reekskorporacije kurija pronađena srušena i potpuno istrunula, dok od ostalih zgrada nema niti traga. Šteta prema provincijalnim procjeniteljima iznosi čak 1000 f. U odgovoru krajiških vlasti se sa ogorčenošću konstatira kako su se provincijalne vlasti trebale prvo potruditi da provjere procjenu vrijednosti navedenih stambenih i gospodarskih zgrada 1778. gdje bi našli da su sve Lukinićeve zgrade tada vrijedile samo 567 f. i da nikako ne može biti navedena tako pretjerano visoka šteta, skoro dvostruko veća od procjene vrijednosti svih objekata. Osim toga Lukinić se još u listopadu 1785. obratio Banskoj generalkomandi

(u originalu stoji Hoche General Commando — visokoj Generalkomandi) sa željom da od krajiških vlasti preuzme, po procjenjenoj vrijednosti, zgrade koje je ostavio u Bišćanovu. Budući da ih krajiške vlasti nisu koristile, te da se za njih nije prijavio niti jedan kupac, iako im je cijena već tada bila tek 200 f. (dakle od procjene vrijednosti smanjila se skoro dva puta), to mu je i dozvoljeno i stavljeno na volju da ih proda ili odveze. Ako ih je nakon toga ponovno zapustio to se dogodilo njegovom vlastitom krivnjom. Krajiške vlasti nisu te zgrade nikada upotrebljavale te se stoga od njih ne može tražiti odšteta.

Pod brojem 128 navodi se šteta u iznosu od 900 f. iako su objekti za koje se traži ošteta 1778. procijenjeni na svega 308 f. Uz to postavlja se pitanje kako je predijalcima i feudalcima uopće bilo dozvoljeno da mogu podnositi oštete zahtjeve i k tome još tako pretjerano uveličane, kad je poznato da je većina od njih ostala u svojim stambenim objektima i nakon inkorporacije i koristila ih, kao i zemljišta. S druge strane toliki broj oštetnih zahtjeva dokazuje da su svoja dobra i objekte na njima zapuštali i kad je krajiška vlast nad ovim područjem odjednom prestala (budući da reekskorporaciju do koje je iznenada došlo nisu očekivali), ostavili su za sobom posjede u bijednom stanju, na štetu državne blagajne.

Kod šteta pod brojevima 136—138 bez približeg navođenja o kakvoj se šteti na šumama radi dana je primjedba krajiških vlasti da bi predijalcima već to trebalo biti na čast da su ostavljeni u svojim kućama bez namirivanja ikakve najamnine (stanarine), te da im je bila prepuštena na korištenje zemlja koju su prije posjedovali također bez ikakvih novčaih davanja, da nisu bili sluge niti su davali rabotu, iz čega proizlazi da su za razliku od krajiških podanika uživali znatne povlastice. S druge strane, budući da su smatrani strancima jer nisu spadali u krajišnike, bilo bi pravedno da su i oni kao i trgovci te obrtnici koji su stanovali na području Vojne krajine plaćali ogrijevno drvo koje im je doznačavano na njihov zahtjev (stabla oboarena vjetrom kao i sva ostala ležeća stabla). Sječa stabala kao i plodonosnih voćaka predijalcima nije bila dozvoljena, no oni su ipak na svojim predijima, za koje su od države dobili ekvivalente u Banatu i sa kojih su im u buduću trebali dotjecati prihodi, samovoljno poduzimali najstrožije kažnjivu sječu plodonosnih voćaka i na taj način hotimično stalno pogoršavali stanje tih predija na štetu Krajine (budući da se te posjede moglo i prodati i to vrlo povoljno). Iz toga proizlazi prema mišljenju krajiških vlasti, da za te štete, za koje predijalisti žele okriviti krajiške vlasti, a koje će pukim slučajem zbog iznenada uslijedile reekskorporacije morati snositi sami, o nekoj nadoknadi iz državne blagajne niti u jednom takvom slučaju ne može biti niti riječi.

Sličan odgovor daje se kod navoda štete pod brojem 191 do koje je došlo navodno uslijed neisporučenih kolaca za vinograd, koji je zbog toga potpuno propao. Između ostalog se kaže, da krajiške vlasti nisu bile dužne predijalistima, kojima je njihova zemlja ostavljena na korištenje uz neznatnu taksu, a nisu vršili nikakvu krajišku službu, niti davali rabotu, besplatno davati nikakvu građu niti kolce za njihove vinograde, jer bi to bilo samo na štetu državnih šuma, te da im ošteta neće biti isplaćena.

Pod brojem 204 govori se o štetama na mlinovima na rijeci Glini, do kojih je došlo uslijed naredbe krajiških vlasti da se poruše brane mlinova, kao i njihovog uskraćivanja isporuke (besplatnog) drveta potrebnog za po-

pravak tih mlinova. Osim toga, unatoč slabe koristi od ovih mlinova morale se za njih plaćati godišnja taksa od 6 f. i to svih 9 godina. U odgovoru krajiških vlasti navodi se kako brane nisu bile porušene, već je izdana općenita naredba da trebaju biti skraćene, kako splavima koje su prolazile rijekom Glinom ne bi na putu ležale nikakve prepreke. Građevno drvo krajiške vlasti nisu bile obavezne davati besplatno posjednicima mlinova. Godišnja zakupnina za mlin u iznosu od 6 f. bila je putem zapovijedi Banske generalkomande uvedena neizostavno u cijeloj Banskoj krajini, dakle nije se mogla prema nikome učiniti iznimka. Ako je neki predijalac posjednik mlina smatralo se da od njega ima više štete nego koristi, mogao ga je prepustiti krajiškim vlastima, koje bi ga potom predale na korištenje nekom krajišniku. Budući da to u ovom slučaju nije učinjeno, krivicu za štetu na mlinu snosi sam vlasnik. Uostalom, krajiške vlasti, kako je to već više puta spomenuto, nisu vršile nikakav utjecaj na privredne prilike predijalaca i decimalista plemića nastanjenih u Banskoj krajini.

Pod brojem 215 spominje se šteta od 400 f. na stambenoj zgradi i dvije staje jednog predija u selu Stankovac. Odgovara se kako je stambena zgrada već 1784. pri preuzimanju bila stara i trošna, kao i staja za sijeno. Iz druge staje bilo je doista izvađeno nekoliko stupova, ali je nakon reekskorporacije sve ponovno dovedeno u prvotno stanje. Osim toga, za vrijeme krajiške uprave neki od ostalih objekata tog predija (kuhinja, sa dvije sobe za poslugu, zatim staja za konje i ona za rogatu stoku), ponovno su pokriveni, te bi tadašnji posjednik predija trebao blagajni krajiškog građevnog fonda nadoknaditi troškove popravka tih zgrada, tim više, jer je za vrijeme krajiške uprave ovim predijem dobijao kamatu od procjenjene vrijednosti njegovih zgrada.

O šteti uslijediloj emigriranjem za vrijeme krajiške vlasti sa jednog drugog predija u Stankovcu, kojom prilikom je u provincijal prebjeglo 7 radno sposobnih muškaraca i time prouzročilo štetu od 300 f, govori se pod brojem 220. U odgovoru krajiških vlasti donosi se popis osoba koje su iz Stankovca i okolnih sela emigrirali još za vrijeme provincijalne vlasti, u razdoblju od 1778. do 1784. sastavljen na osnovi popisa dobara, ali za te ljude krajiške vlasti nisu nikada dobile nikakvu novčanu naknadu. Tako je iz sela Turčenice emigrirala peteročlana obitelj, iz Šatornje šesteročlana, iz Donje Turčenice četveročlana, iz Stankovca peteročlana, iz Male Soline šesteročlana, iz Siska jedna osmeročlana, te jedna žena sa muškom djecom (ne navodi se broj djece), iz Šimunove Poljane dvije obitelji od 7 osoba, iz Vratečkog isto dvije obitelji od 7 osoba, za koje je prema točki 195 prihvaćenoj i od provincijalnih članova spomenute reekskorporacione komisije, za svaku osobu trebalo platiti 40 f. na osnovu čega krajiškim vlastima pripada otšteta od 1960 f. koji iznos daleko nadmašuje onaj iz naprijed navedenog otštetnog zahtjeva od 300 f.

Zanimljiv je odgovor krajiških vlasti na otštetne zahtjeve pod brojevima 236—239 koji iznose 446 f. Cjelokupna vrijednost zgrade za koje se traži otštetna procjenjena je 1778. na samo 287 f. Nadalje i na tim zgradama vršeni su za vrijeme krajiške uprave mnogi popravci (spominje se spisak tih popravaka ali, se kaže samo da se nalazi na drugom mjestu), te se čini da je podnosioc otštetnog zahtjeva navodeći pretjerano visoki iznos štete želio time anulirati vrijednost tih popravaka. Osim toga je on dobijao iz krajiške blagajne najamninu, (za ukonačivanje) koju bi prema mišljenju krajiš-

kih vlasti trebao vratiti, budući da je od komorske blagajne dobijao kamatu od procjenjene vrijednosti njegovih zgrada, kojim novcem je mogao održavati u dobrom stanju zgrade koje su mu ostavljene za stanovanje. Kako su zgrade unatoč tome zapuštene, krivicu za to mora snositi sam, kao i troškove popravka zgrada. Na kraju ga se još tereti da je nakon procjene dobara 1778. prodao jednu staju za stoku, zatim mali stan za posluđu sa sobom, komorom i kuhinjom.

Pod brojem 251 govori se o uništavanju stabala voćaka na predijima u Jamama. Tamošnji predijalci koji nisu prihvatili vojnu službu, a ostavljeni su na njihovim predijima, oskudjevali su u ogrijevnom drvetu. Da bi besplatno došli do njega, odbijajući da ga kupuju od krajiških vlasti, sjekli su stabla trešanja, krušaka i šljiva sa svojih predija. Ponovno se naglašava kako su krajiške vlasti tim predijalcima naplaćivali ogrijevno drvo stoga jer nisu vršili nikakvu vojnu niti drugu krajišku službu, no često im se gledalo kroz prste dok su potajno sjekli drva u krajiškim šumama. Sječanjem voćaka na ostavljenim im predijima vršili su neodgovorna pustošenja, koja su pri njihovom odlasku ostala na štetu krajiškim vlastima, kada su te predije preuzele.

Pri jednoj takvoj nedopuštenoj sječi plodonosnih voćaka, također na jednom od predija u Jamama, uništeno je čak 80 stabala voćaka raznih vrsta, što je navedeno pod brojem 263.

Na kraju, nakon što su dana objašnjena za sve od 284 navedenih šteta, uslijedio je zaključak. U njemu se ponovno ističe neosnovanost oštetnih zahtjeva biskupa i predijalista, koja je prema mišljenju krajiških vlasti objašnjenjima danim na mnogim primjerima potpuno dakazana. Uz to se navodi kako je od zemljišta koja su predijalisti koristili za vrijeme krajiške vlasti na spomenutom području, od 1. studenog 1784. do zadnjeg dana veljače 1793. u krajišku blagajnu uplaćeno na ime naknade samo 6024 f. 21 1/8 kr. umjesto 8993 f. 11 5/8 kr. koliko je u tom razdoblju trebalo biti uplaćeno. Nasuprot tome, ti su predijalisti, prema mišljenju krajiških vlasti, samo u kamatama od procijenjenih vrijednosti predija prednih Banskoj krajini dobili daleko veće novčane iznose. Ova se tvrdnja temelji na nacrtu (kako ga se ovdje naziva), sastavljenom 1790. Na osnovu svega iznesenog zaključuje se da predijalci nisu uopće bili prikraćeni, već da su vjerojatno od toga što su im njihovi prediji ostavljeni na korištenje (uz neznatnu naknadu), imali veliku korist i da je stoga nezamislivo da bi se uopće moglo odobriti da za navedene štete, koje su sami prouzročili, predijalci zahtjevaju oštetu.

Saznavši za ovaj odgovor krajiških vlasti na njegove oštetne zahtjeve, biskup je zatražio da mu se dostavi na uvid. Na sjednici reekskorporacione komisije, održanoj početkom prosinca 1794. (vidi naprijed spomenuti rad o zapisnicima sjednica te komisije) došlo je do rasprave da li izvještaj Banske generalkomande biskupu treba dostaviti ili ne. Odlučeno je da mu spomenuti izvještaj ipak neće biti dan na uvid iz razloga što komisija nije sudska vlast već politička institucija, gdje se za razliku od suda, replike (primjedbe) moraju davati na uvid. Osim toga, budući da se nastojalo što je više moguće ubrzati posao oko utvrđivanja stvarnog stanja šteta na biskupovim imanjima, uručivanjem biskupu odgovora krajiških vlasti, one bi pak dobile pravo zahtjevati saopćenje eventualnog biskupovog odgovora i time bi se izgubila još barem godina dana. U međuvremenu bi se stanje na posjedima još više promijenilo, bilo zbog samog toka vremena, bilo zbog gos-

podarskih promjena koje bi u toku tih godinu dana poduzela biskupija, čime bi još više bio otežan rad komisije na utvrđivanju pravog stanja šteta. Na slijedećoj sjednici komisije, početkom siječnja 1795. odlučeno je da će se o izvještaju Banske krajine od 26. listopada 1794. povesti na samoj sjednici javna rasprava. O svakom spornom mjestu u Izvještaju dati će svoje mišljenje predstavnici triju vlasti: krajiške, komorske i »političke«. Tokom sjednice razvila se živa diskusija (o čemu sam pisao u ranije već spomenutom radu). Nesuglasice su se uglavnom ispoljavale oko tri pitanja: 1. Da li promjene koje su krajiške vlasti izvršile na biskupovim posjedima tretirati kao štete; 2. Budući da se krajiške vlasti nisu bavile privredom od koga tražiti naknadu šteta, kad je cijeli proces ekskorporacije proveden samo između Banske krajine i biskupa; 3. Da li eventualnu novu procjenu šteta kao i melioracija vršiti prema proizvoljnim načelima, ili se treba pridržavati pravne prakse prihvaćene u Ugarskoj. No svi su se složili s konstatacijom da bi ipak trebalo čuti i mišljenje biskupa o izvještaju Banske generalkomande, kao i da bi trebalo izraditi načela po kojima bi se postupalo pri vraćanju državi dobara u Banatu.

Kako se ovaj proces vraćanja posjeda odugovlačio već dvije godine (1793—1795), a preostali poslovi su zahtjevali još dosta vremena za njegovu realizaciju, komisija je odlučila da odluku o tome hoće li se dalje odvijati komisijski ili će ga se pokušati ubrzati i okončati sklapanjem ugovora između krajiških vlasti i biskupa, prepusti vladaru.

No nakon pet godina, 1800. ponovno dolazi do obrta. Carskom odlukom od 21. kolovoza ovi su posjedi ponovno oduzeti Zagrebačkoj biskupiji i pripojeni Banskoj krajini. Biskupu i njegovim predijalcima ponovno su kao ekvivalent dani posjedi u Banatu.

Z u s a m m e n f a s s u n g

BEMERKUNGEN DER VERWALTUNGSBEHÖRDEN DER KRAJINA ZUR SCHADENSAUFSTELLUNG IM GEBIET JENSEITS DER KUPA, DAS ZUM ZAGREBER BISTUM GEHÖRTE FÜR DEN ZEITRAUM VON 1784 BIS 1793, ALS DIESES DER BANER KRAJINA EINVERLEIBT WURDE

Ivan Jurišić

Diese Arbeit beschäftigt sich mit eingen Besitztümern des Zagreber Bistums, unmittelbar nachdem 1793 die Verwaltung der Baner Krajina über diese aufgehoben worden war, und der Zagreber Bischof Maksimilijan Vrhovec der Reexpropriationskommission eine Schadensaufstellung auf diesen Besitztümern zukommen ließ, die während der Krajina- Verwaltung zwischen 1784 und 1793 dort entstanden waren, wobei er enorme Schadenersatzansprüche stellte. Diese Liste ging zur Einsichtnahme an das Generalkommando des Banus, das Ende 1794 seine Bemerkungen zur Art der Schadensfestlegung und zur Höhe der Schadenersatzforderungen machte. Der umfangreiche diesbezügliche Bericht umfaßt sogar 105 Seiten.

Der Autor führt die Argumente der Krajina-Verwaltung an, die bestrebt ist, alle Behauptungen des Bischofs, die die Grundlage für dessen hohe Schadenersatzansprüche waren, niederzuschlagen. Im ersten Teil werden allgemeine Bemerkungen gemacht za fünf Schadensgruppierungen, die im Bericht angeführt werden, und im zweiten Teil werden von insgesamt 284 Schadenersatzansprüchen nur einige wenige auserwählte Erklärungen zu einigen Schäden an Besitzen gegeben, die den Standpunkt der Krajina-Verwaltung zu diesen Schäden ganz besonders deutlich machen. Schließgich wird ein kurzer Überblick über die Ereignisse um die angeführten Ersatzforderungen bis 1800 gegeben, als die erwähnten Besitztümer wieder der Banus-Krajina übergeben wurden.

UDK 949.713

ISSN 0351-2142

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 24

ZAGREB

1991.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul.1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, tehnologije i informatike.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859 1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547 2 — 84 — 1984.

RADOVI 24

Za izdavača
dr. Nikši Stančić

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

BOBAN mr. BRANKA, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
BUDAK dr. NEVEN, Filozofski fakultet Zagreb
ČORALIĆ LOVORKA, prof. Demonjina 9 Zagreb
GOLDSTEIN dr. IVO, Filozofski fakultet Zagreb
GRGIN BORISLAV, Filozofski fakultet Zagreb
HRABAK dr. BOGUMIL, Filozofski fakultet Novi Sad
JURIŠIĆ mr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
KEMBEROVIĆ HUSNIJA, prof. Sarajevo
KARAMAN dr. IGOR, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
KOLAR DIMITRIJEVIĆ dr. MIRA, Filozofski fakultet Zagreb
KOSTELAC ANA, student Filozofski fakultet Zagreb
KRIŽAK TIMUR, student Filozofski fakultet Zagreb
LABAŠ RENATA, student Filozofski fakultet Zagreb
LEČEK SUZANA, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
MIROŠEVIĆ dr. FRANKO, Školska knjiga, Zagreb
OČAK dr. IVAN, Kroflinova 38 Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
POLIĆ BOBIĆ dr. MIRJANA, Filozofski fakultet Zagreb
PRLENDER mr. IVICA, Filozofski fakultet Zagreb
STRČIĆ dr. PETAR, Arhiv JAZU Zagreb